

اثر بازی‌های حرکتی خلاق بر رشد اجتماعی کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر

نسیم عطایی قراچه¹، ربابه رستمی^{2*} و محبوبه البرزی³

1- کارشناس ارشد رفتار حرکتی، دانشگاه شیراز 2- دانشیار بخش علوم ورزشی، دانشگاه شیراز

3- دانشیار بخش تعلیم و تربیت، دانشگاه شیراز

rostami@shirazu.ac.ir

مقدمه

رشد اجتماعی سبب اعتلای رشد عقلانی و سایر جنبه‌های رشدی فرد می‌گردد (رهنما و علیین، 1384). ارزیابی رشد اجتماعی کودکان کم‌توان ذهنی به‌تازگی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. این کودکان، عموماً در فعالیت‌های اجتماعی شرکت نمی‌کنند و اغلب دست به اعمال ضداجتماعی می‌زنند (الریچ، بردگارت، لیود، تیرنان و هورنیاک، 2011). بر اساس نظریه پردازشگر اطلاعات اجتماعی تجارب حرکتی در رشد اجتماعی نقش بسزایی دارد (عمارتی، نمازی‌زاده، مختاری و محمدیان، 1390). یکی از این تجارب بازی است. بازی فرآیندی چندبعدی در خدمت تکامل و رشد کودک است و منجر به رشد اجتماعی و بهبود مهارت‌های ارتباطی کودک می‌شود (جعفری و جعفری، 1389). بازی‌های حرکتی خلاق به کودک در بیان احساسات، علائق، تمایلات، ارزش‌ها و اعتقادات کمک می‌کنند و تکیه‌گاهی برای قضاوت آنان محسوب می‌شود (سید عامری، 1383). در مورد نقش بازی در اجتماعی‌شدن نظرات متفاوتی وجود دارد. عده‌ای از محققان چون هی‌وود¹ (1993)، گاریتا، اوالسون و کاراسو (1998)، کراپسای (2008)، اسکینز، راجرز و باندی (2006)، همایون‌نیا، فاضل کلخوران و محمدزاده (1394)، غلامی، آبانی‌آرانی، قاسمی و غفاری (1395)، محرابیان، شفیع‌نیا، حیدری‌نژاد و مهدی‌پور (1395)، ترن، بیگز، سیمسون، دملو، هانیه، گوین، ویر و فیشر (2014)، مرادی‌کچلکی و فقیرپور (2015) معتقدند که مشارکت کودکان در فعالیت‌های گروهی و بازی با همسالان موجب رشد اجتماعی آن‌ها می‌شود. جهانیان نجف‌آبادی و آل‌ابراهیم (1392) در پژوهشی نشان دادند که بازی‌درمانی نقش عمده‌ای در رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر داشت. از طرفی عمارتی، نمازی‌زاده، مختاری، محمدیان (1390)، رضانی‌نژاد (1375)، بیٹی (1994) و نوسی و یانگ‌شیم (2005) افزایش رشد اجتماعی را از طریق فعالیت‌های بدنی و بازی ضعیف می‌دانند (همایون‌نیا و همکاران، 1394). با توجه به اهمیت رشد اجتماعی و مشکلاتی که کودکان کم‌توان ذهنی به دلیل ضعف در رشد اجتماعی تجربه می‌کنند، ضروری است اقدامات لازم برای بهبود آن صورت پذیرد. همچنین اغلب تحقیقات انجام‌گرفته در زمینه نقش ورزش و بازی در رشد اجتماعی توصیفی بوده است. به همین دلیل، هدف کلی پژوهش حاضر، بررسی تأثیر بازی‌های حرکتی خلاق بر رشد اجتماعی کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر بود.

روش شناسی

روش پژوهش حاضر نیمه تجربی و طرح آن از نوع پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل بود. نمونه‌گیری به صورت هدفمند از یکی از مدارس استثنایی شهر شیراز، با انتخاب 58 نفر با میانگین سنی $9 \pm 1/44$ (30 پسر و 28 دختر) صورت گرفت. لازم به ذکر است سطح تحصیلات والدین و میزان درآمد خانواده کنترل گردید. برای سنجش رشد اجتماعی از مقیاس رشد اجتماعی واینلند که شامل 117 سؤال و 8 خرده مقیاس: ارتباط با دیگران، خودیاری عمومی، تحرک بدنی، حرفه و

شغل، خودتنظیمی در رفتارهای خود، خودیاری در غذا خوردن، خودیاری در لباس پوشیدن و اجتماعی شدن استفاده گردید. این پرسشنامه توسط مارتین و هوک¹ در سال 1989 روی کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر در کانادا انجام شد که ضریب پایایی 0/86 و روایی 0/85 برای آن گزارش شده است. روایی و پایایی مقیاس رشد اجتماعی واینلند در سال 1379 توسط توکلی و همکاران نیز 0/86 و 0/89 برآورد گردید. در پژوهش حاضر پایایی با استفاده از روش آلفای کرونباخ 0/78 و همچنین برای بررسی روایی، ضریب همبستگی بین نمرات گویه‌ها با نمره کل رشد اجتماعی در دامنه‌ای بین 0/83 و 0/87 قرار داشت بنابراین به‌طور کل نتایج نشان‌دهنده‌ی پایایی و روایی مطلوب است.

در ابتدا، فرم رضایت‌نامه، اطلاعات فردی و پرسشنامه رشد اجتماعی واینلند با همکاری والدین تکمیل سپس آزمودنی‌ها به‌صورت تصادفی به دو گروه تجربی و کنترل تقسیم شدند. گروه تجربی 30 جلسه 45 دقیقه‌ای به بازی‌های حرکتی خلاق پرداختند و گروه کنترل نیز در این مدت فعالیت‌های عادی مرتبط با برنامه مدرسه را انجام دادند. از تمرینات پیشنهادشده توسط اسمیت² (2011) در کتاب فعالیت‌هایی برای رشد مهارت‌های حرکتی درشت، به عنوان پروتکل تمرینی استفاده شد. که شامل نقاشی با آب و با شاخه، نقاشی با گلوله، هنرمندی با نخ، پاک‌کن‌های جورابی، مسابقه امداد قاشق، دایره‌هایی بر مسیر موج‌دار، رفتن به ماهیگیری، نقاشی با دودست، انتقال آب، غلتاندن گلوله، باد تند، پل بروکلین، راه رفتن به سبک خرچنگ و هزارپا، فوتبال با توپ پینگ‌پنگ بود. پس از پایان دوره تمرینی برای بار دوم والدین پرسشنامه واینلند را تکمیل نمودند. به‌منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از روش کوواریانس ابتدا پیش‌فرض‌های آمار پارامتریک از جمله همگنی واریانس‌ها توسط آزمون لون، طبیعی بودن توزیع متغیر مستقل توسط آزمون کلموگروف-اسمیرنوف بررسی و مورد تأیید قرار گرفت ($p>0/05$). شایان‌ذکر است که تمامی آزمون‌های آماری با استفاده از نرم‌افزار SPSS-16 انجام گرفت.

نتایج

به‌منظور توصیف کمی متغیرهای جمعیت شناختی، میانگین و انحراف استاندارد سن، قد، وزن و شاخص توده‌ی بدنی آزمودنی‌ها جمع‌آوری شد نتایج نشان داد که آزمودنی‌ها از حیث جمعیت شناختی همگن بودند. پس از کنترل متغیر مداخله‌گر از آزمون آماری تحلیل کوواریانس 2×2 و با سطح معنی‌داری $p < 0/05$ به‌منظور پاسخ به سؤال پژوهش استفاده شد. نتایج در جدول 1 و 2 ارائه گردیده است.

جدول 1: میانگین و انحراف استاندارد رشد اجتماعی

تعداد	پیش‌آزمون	
	میانگین و انحراف استاندارد	پس‌آزمون
29	54/21±11/46	71/52±10/76
29	58/32±8/52	64/21±9/39

جدول 2: یافته‌های تحلیل کوواریانس دو گروه در رشد اجتماعی

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معناداری	ضریب اتا
متغیر پیش‌آزمون	5276/60	1	5276/60	1/11	0/001	0/95
گروه	120/32	1	120/32	25/24	0/001	0/33

نتایج جدول 2 نشان می‌دهد با در نظر گرفتن نمرات پیش‌آزمون به‌عنوان متغیر کووری، مداخله‌ی بازی‌های حرکتی خلاق بر رشد اجتماعی منجر به تفاوت معناداری در مرحله پس‌آزمون بین دو گروه کنترل با میانگین 64/21 و تجربی با میانگین

1- Martin & Hoock

2- Smith

71/52 شد (P= 0/001، df=1، F=25/234).

بحث و نتیجه گیری

نتایج این پژوهش با نتایج هی وود (1993)، گاریتا و همکاران (1998)، کراپسای (2008)، اسکینز و همکاران (2006)، جهانیان نجف‌آبادی و آل‌ابراهیم (1392)، غلامی و همکاران (1395)، محرابیان و همکاران (1395)، ترن و همکاران (2014)، مرادی کچلکی و فقیرپور (2015)، همسو است. احتمالاً، این تفاوت به این دلیل است که بیشتر بازی‌های حرکتی خلاق به صورت گروهی می‌باشند و این امر موجب بهبود تعامل و برقراری ارتباط با همسالان و در نتیجه بهبود رشد اجتماعی شده است. همچنین نتایج این پژوهش با یافته‌های عمارتی و همکاران (1390)، رضانی‌نژاد (1375)، بیٹی (1994) و نوسی و یانگ‌شیم (2005) ناهمسو است. از جمله دلایل احتمالی ناهمسویی می‌توان به متفاوت بودن نوع برنامه تمرینی، تفاوت در وسایل و ابزارهای تمرین، تفاوت در مکان و مدت‌زمان تمرین، سن، تعداد و نوع متفاوت آزمودنی‌ها در آن مطالعات اشاره نمود. نتایج این تحقیق مخالف نظریه‌ی بالیدگی است که بیان می‌کند فرآیند رشد از طریق عوامل ژنتیکی کنترل می‌شود و نه عوامل محیطی؛ اما با دیدگاه پیازه مبنی بر تعامل ژنتیک و محیط در رشد، همسو است. بنابراین بازی‌های حرکتی خلاق نسبت به فعالیت‌های معمول به علت فراهم کردن برنامه‌های مفرح و متنوع بر رشد اجتماعی کودکان کم‌توان ذهنی تأثیر داشته است. با توجه به مشکل این کودکان در فرآیند اجتماعی شدن و زندگی مستقل و ضرورت تدوین و برنامه‌ریزی صحیح در دوران کودکی پیشنهاد می‌شود با برپایی کارگاه‌های آموزشی جهت آشنایی مربیان و کادر توان‌بخشی مراکز استثنایی با بازی‌های حرکتی خلاق و همچنین طراحی و استفاده از بسته‌های آموزشی بازی‌های حرکتی خلاق در راستای تقویت رشد اجتماعی و زندگی سالم کودکان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر اقدام گردد.

منابع

1. اسمیت، جودن. (1393). فعالیت‌هایی برای رشد مهارت‌های حرکتی درشت. ترجمه ربابه رستمی، مونا رضایی و زینب حاتمی بهمین‌بگلو. چاپ اول، تهران: انتشارات حتمی.
2. توکلی، محمدعلی؛ بقولی، حسین؛ قامت بلند، حمیدرضا؛ بواله‌ری، جعفر؛ بیرشک، بهروز. (1379). هنجاریابی فرم زمینه‌یابی رفتار انطباقی واینلند در ایران. مجله روان-پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران. 5(4)، 27-33.
3. جعفری، علیرضا؛ جعفری، فریبا. (1389). بازی‌درمانی / با تأکید بر اختلال نقص توجه و بیش‌فعالی ADHD. ایهر: دانشگاه آزاد اسلامی.
4. جهانیان نجف‌آبادی، امیر؛ آل‌ابراهیم، فریدون. (1393). تأثیر بازی درمانی بر رشد شناختی، اجتماعی و حرکتی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر. ششمین کنگره بین‌المللی روان‌پزشکی کودکان و نوجوانان دانشگاه علوم پزشکی تبریز.
5. رضانی‌نژاد، رحیم. (1375). مقایسه صفات شخصیتی دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار مرد دانشگاه گیلان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه گیلان.
6. رهنما، اکبر؛ علین، حمید. (1384). مقایسه شد اجتماعی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد شهر تهران. دانشور رفتار. 12(15)، 33-44.
7. سید عامری، میرحسین. (1383). بررسی مقایسه‌ی میزان توسعه‌ی شاخص‌های خلاقیت دانش‌آموزان پسر و دختر 8 ساله با مقیاس تورنس با تأکید بر فعالیت‌های حرکتی. فصلنامه‌ی حرکت. 21، 110-122.
8. عمارتی، فرشته سادات؛ نمازی‌زاده، مهدی؛ مختاری، پونه؛ محمدیان، فاطمه. (1390). تأثیر بازی‌های دبستانی منتخب بر رشد ادراکی-حرکتی و رشد اجتماعی دختران 8-9 سال. پژوهش در علوم توان‌بخشی. 7(5)، 661-673.
9. غلامی، امین؛ آباتی‌آرانی، معصومه؛ قاسمی، عبدالله؛ غفاری، بهرام. (1395). اثر بازی‌های منتخب با چتر رنگین‌کمان بر رشد حرکتی و اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی. رفتار حرکتی. 8(24)، 189-204.
10. محرابیان، قباد؛ شفیع‌نیا، پروانه؛ حیدری‌نژاد، صدیقه؛ مهدی‌پور، عبدالرحمان. (1395). تأثیر برنامه منتخب، بازی بومی و فعالیت رایج مراکز پیش‌دبستانی بر رشد حرکتی و اجتماعی کودکان 6 ساله. پژوهش‌نامه مدیریت ورزشی و رفتار حرکتی. 12(160)، 151-24.
11. همایون‌نیا، مرتضی؛ فاضل‌کلخوران، جمال؛ محمدزاده، محمدرضا. (1394). تأثیر بازی‌های دبستانی بر رشد اجتماعی کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر. فصلنامه علمی پژوهشی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت. 3(3)، 266-276.
12. هی‌وود، کاتلین ام. (1377). رشد و تکامل حرکتی در طول عمر. ترجمه: نمازی‌زاده، مهدی. اصلانخانی، محمدعلی. سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تاریخ انتشار به زبان اصلی، (1993).
13. Beaty, L. A. (1994). Psychological factors and academic success of visually impaired college students. RE: view: Rehabilitation and Education for Blindness and Visual Impairment.
14. Corapci, F. (2008). The role of child temperament on Head Start preschoolers' social competence in the context

- of cumulative risk. Journal of Applied Developmental Psychology. 29(1):1-6.
15. Garita, AN., Ewaldsson, AC., & Corsaro WA. (1998) Play and games in the peer cultures of preschool and preadolescent children: An interpretative approach. *Childhood*. 5(4):377-402.
 16. Moradi Kachalaki, S., Faghirpour, M.(2015).The effect of play therapy in the development of cognitive skills, social and motor educable mentally retarded students.*Jurnal UMP Social Sciences and Technology Management*. 3(3), 406-411.
 17. Nucci, C., Young-Shim, K.(2005). Improving socialization through sport: An analytic review of literature on aggression and sportsmanship. *Physical Educator*.62 (3):123.
 18. Skaines, N., Rodger, S., & Bundy, A. (2006). Playfulness in children with autistic disorder and their typically developing peers. *British Journal of Occupational Therapy*, 69(11), 505-512.
 19. Tran, T. D., Biggs, B. A., Tran, T., Simpson, J. A., de Mello, M. C., Hanieh, S., Nguyen, TT., Dwyer ,T., Fisher, J. (2014). Perinatal common mental disorders among women and the social and emotional development of their infants in rural Vietnam. *Journal of affective disorders*, 160, 104-112.
 20. Ulrich, D. A., Burghardt, A. R., Lloyd, M., Tiernan, C., & Hornyak, J. E. (2011). Physical activity benefits of learning to ride a two-wheel bicycle for children with Down syndrome: a randomized trial. *Physical therapy*, 91(10), 1463-1477.

Iranian Motor Behavior and Sport Psychology Association-2016